

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

GYURIS Kata

A kontinens-allegória J. M. Coetzee *Szégyen* c. regényének aktualitása

Eredeti közlés/Original publication:

in: Machó Zsófia szerk.: *Adsumus IX.: Tanulmányok a XI. Eötvös Konferencia előadásaiból*, 2011, Budapest, Eötvös Collegium, 27–35. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.719

Dátum/Date: 2014. február 10. / February 10.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B.WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Gyuris Kata: A kontinens-allegória J. M. Coetzee *Szégyen* c. regényének aktualitása, *AHU MATT*, 2014, **pp. 1–12. old.**, No. 000.000.719,

<http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Nagy könyvtárakban

Megjegyzés:

ellenőrzött, lektorált, újraserkesztett szöveg / controlled, peer-reviewed, re-edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, dél-afrikai regényirodalom, Coetzee *Szégyen* c. regényének az elemzése, a kontinens-allegória, nemi szerepek és a hódító, illetve a hódított szerepváltozása, elkopik a hódítók nyelve, a hódító állattá válik
Hungarian Africa-research, South African fiction, analysis of the Coetzee's novel *Disgrace*, the continent-allegory, gender roles and the change in role

of the conqueror and the conquered, the language of the conquerors wears,
the conqueror becomes an animal

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség
szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk
vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free
but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók,
kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattá-
ri szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag
anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve
ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevé-
kenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian
Union is a non-profit organisation that has created this electronic database
for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of
this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of
Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the
other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African
themes in its entirety from the beginning until the present day.

A KONTINENS-ALLEGÓRIA J. M. COETZEE *SZÉGYEN* C. REGÉNYÉNEK AKTUALITÁSA

Gyuris Kata

John Maxwell Coetzee, dél-afrikai író *Szégyen* (Disgrace) című regénye 1999-ben jelent meg, s széleskörű kritikai elismerését jelzi az is, hogy rögtön elnyerte a rangos brit Booker-díjat, mellyel minden évben a legjobbnak ítélt angol nyelvű, Nagy-Britanniában vagy a Nemzetközösség országaiban megjelent regényt jutalmazzák. A könyv alapvetően a posztkoloniális diskurzus lehetőségeit és korlátait, valamint a hajdani gyarmatok és az anyaország viszonyát vizsgálja. Párhuzamot von a nemi szerepek és a gyarmati világról alkotott legmélyebb előítéleteink között, s mindeközben az olvasót is önkéntelenül metaforaképzésre kényszeríti. Coetzee regénye Dél-Afrika számunkra sajátos világába ágyazott alapvető emberi igazságokról mesél, ugyanakkor nem ígér, s nem is nyújt feloldozást olvasói számára.

Elemzésem középpontjában a hódító és a meghódított kapcsolatának történelmi alakulása áll, amelyet három szempontból fogok szemügyre venni. Először a nemi szerepek szimbolikáját, illetve azok felcserélődését vizsgálom, majd kitérek arra, hogyan változik a szereplők perspektívája a történet jelentőségének fényében, végül pedig a nyelvi kifejező-eszközök fontosságáról és alakulásáról lesz szó.

Nemi viszonyok a kontinensen

„It was done with such personal hatred. [...] But why did they hate me so?”
(156. old.)

„Olyan személyes gyűlölettel csinálták. [...] De miért gyűlölték annyira?”
(251. old.)

David Lurie, Coetzee főhőse egykor angol romantikával foglalkozó, közepeesen tehetséges irodalomprofesszor volt, most azonban jobb híján a fokvárosi

Műszaki Egyetemen tanít kommunikációt. Egy olyan „áltudományt”, melyet mélységesen megvet, lenéz és értelmezhetetlennek talál. Lurie személyében egyesül a dél-afrikai fehérek elszigeteltsége és kiszolgáltatottsága, ugyanakkor tökéletes megtestesítője a magukat felsőbbrendűnek tartó, arrogáns fehér gyarmatosítóknak is. Tanítványával, a búskomor színészpálántával, Melanie Isaacs-szel¹ folytatott ártalmatlannak tűnő viszonyából hatalmas botrány keveredik az egyetemen, amikor is a lány (édesapja közbenjárására) nemi erőszakkal vádolja Lurie-t. Az olvasót és Lurie-t is sokkolja ez a vád, indokolatlan manipulációnak tűnik, holott maga az aktus és szimbolikája is jóval túlmutat bármiféle írói következtelenségen.²

„– Ne, most ne! – tiltakozik erőlködve. – Az unokatestvérem mindjárt visszajön. De ő megállíthatatlan. [...] A lány nem áll ellen. Pusztán kivonja magát: kivonja ajkát, kivonja szemét. Hagyja, hogy a férfi az ágyra terítse és levetkőztesse: még segít is neki, felemeli karját, aztán csípőjét. Apró kis borzongások futnak át rajta; amint meztelen, a paplan alá bújik, mint ahogy egy vakond ássa be magát, és hátat fordít neki. [...] Nem erőszak, nem egészen az, de azért nem kívánt, a velejéig nem kívánt. A lány mintha eldöntötte volna, hogy elhagyja magát, felfüggeszti az életét erre az időre, mint a nyúl, amikor a róka állkapcsa csattan a nyakán. Így minden, amit vele művelnek, mintha valahol messze történne.” (41–42. old., kiemelések tőlem)

Az aktus során Lurie sokkal többé válik, mint a diákjával viszonyt folytató egyetemi professzor: benne egyesül minden fehér gyarmatosító hatalma, becstelensége és erőszakossága Afrika őslakosaival szemben. Diákja megerőszakolásakor a hagyományos patriarchátus kíméletlen fensőbbiségét és kegyetlenségét testesíti meg (Cooper 2005, 25. old.). Mint a gyengébbik nem képviselője, Melanie nem képes ellenállni annak a karizmatikus és szinte igéző erőnek, amelyet ez a számára teljesen ismeretlen helyzet hordoz magában. Viszont beleegyezését sem képes adni, így egészen egyszerűen „kivonja” magát az aktusból, és csendben tűr, sőt, mechanikus mozdulatokkal

¹ Vagy ahogy Lurie mondja: „Meláni: a sötét” (30. old.). Poyner (2009, 149. old.) is hangsúlyozza, hogy Lurie szinte önkéntelenül, reflexszerűen változtatja meg a lány keresztnévének ritmusát, mintegy hangsúlyozva ezzel Melanie identitását és saját mélyen gyökerező rasszizmusát. Dél-afrikai terminussal élve Melanie színes bőré, míg Lurie a fehér európaiak leszármazottja, s nem hazudtolja meg őseit, amikor a Melanie-hoz hasonló nőkre egzotikus tárgyként tekint.

² Következtelenség helyett helytállóbb lenne írói zsenialitásnak nevezni Coetzee módszerét, amellyel eléri, hogy az olvasó Lurie-vel szimpatizáljon, és észre se vegye, hogy a nemi erőszak, amelyet Melanie később jelent az egyetem vezetőségének, valóban megtörtént.

segíti is erőszaktevőjét. Bűnösségét és az aktus utáni tisztatlanságát azonban mindketten érzik:

„Ebben a pillanatban semmi kétsége, hogy Melanie tisztulni próbál ettől az egésztől, tőle.” (42. o.)

Ebben a rövid és jelentéktelennek beállított aktusban nyilvánul meg teljes egészében a kontinens-allegória. A természetet, a Földet – többek között termékenysége és sebezhetősége miatt is – mindig nőalakként jelenítették meg. Könnyen párhuzam vonható a meghódításra váró terület és a meghódítandó nő között: a kiélezett nemi különbségek rendszerében mindkettő a hódító férfi birtoklási vágyának tárgyát testesíti meg. Azt azonban csak erőszakkal teheti magáévá a férfi, s az erőszak általában újra erőszakot szül. Nem véletlen, hogy 17. századi metszeteken Észak-Amerika meghódítását is egy férfi- és egy nőalak néma, de annál többet sejtető küzdelmeként ábrázolták. Afrikában is ugyanez a küzdelem zajlott le, azzal a különbséggel, hogy a történelmi ellentétekből adódó konfliktusok még most is jelen vannak, míg Amerikában már évszázadok óta többé-kevésbé egységes rend uralkodik (vagy legalábbis a fehérek többségben vannak).

Maga a test is fontos szimbólummá, a posztkoloniális diskurzus egyik alapvető elemévé válik (Viola 2008, 12. old.). A földanya tehetetlenségét jól példázza Melanie passzivitása az aktus során, míg Lurie kérlelhetlensége és későbbi értetlenkedése az anyagi javakra vágyó, de tudást és megértést nem érvényesítő gyarmatosító alakját idézi fel. A kommunikáció hiánya,³ amely az eredeti konfliktust okozta, itt is megőrződik: Lurie a későbbiekben sem ismeri el bűnösségét, hanem nagyképűen azt állítja, hogy

„Erős szolgája voltam. [...] Egy isten cselekedett általam.” (145. o.ld)

Melanie és Lurie küzdelme azonban csupán a múlt egy-egy véletlenszerűen továbbélő töredékét hivatott bemutatni, s előre jelezni a Lucy ellen később elkövetett erőszakot. Az új évezredben viszont mind a nemi, mind a hatalmi szerepek felborulnak. A botrány miatt végül természetesen elbocsátják Lurie-t az egyetemről, s lánya, Lucy vidéki farmján keres menedéket. Megérkezése után nem sokkal három fekete férfi kirabolja őket, Lurie-t gyakorlatilag felgyújtják, Lucy-t pedig, mint a ház asszonyát megerőszakolják. Ezt a támadást azonban nem lehet egyszerű, a környéken mindennapos büntettként elkönyvelni, többek között azért sem, mert Lucy személyes gyűlöletet

³ Ez különösen ironikus egy kommunikációt oktató tanár és diákja között.

olvas ki a támadók tekintetéből, habár még sosem találkozott velük. Így értelmezi az eseményeket:

„– Azt hiszem, már csinálták azelőtt is. [...] – Legalábbis a két idősebb. Azt hiszem, ezeknek elsősorban az erőszak a fontos. A lopás csak mellékes. Egy kis kísérműsor. Azt hiszem, ezek ezt csinálják. [...] Mi van... mi van, ha ez az ára a maradásnak? Talán ők így látják; talán nekem is így kéne nézmem. Ők úgy látnak engem, mint aki tartozik valamivel. Magukra úgy tekintenek, mint adósságbehajtóra, adóbehajtóra. Miért lenne nekem szabad itt élnem fizetség nélkül? Talán ez az, amit mondogatnak maguknak.” (253–254. old., kiemelések tőlem)

Később azt is hozzáteszi, hogy a három férfiből az egyik, egy tizenéves fiú valószínűleg csak tanulni volt ott, tehát az erőszakot tovább hagyományozzák.

Az elnyomók évszázados uralma után végre Afrika őslakosai veszik át a hatalmat, de ez mégsem lehet nemes, erkölcsileg megtisztult esemény, hiszen mélyen gyökerező gyűlöletük mindent meghatároz. Fontos motívum a nemek felcserélődése: Afrika immár nem a védtelen nő szerepét tölti be, hanem a hosszú álomból feléledő áldozat jogos bosszúját személyesíti meg. A kontinens-allegória vonatkozásában a mindenre elszánt bosszúvágy kielégülése megérdemelt jutalomnak számít, de individuális szinten természetesen nehezen egyeztethető össze alapvető erkölcsi eszmékkel.

Mint tapasztalt dél-afrikai farmer, Lucy remekül átlátja a helyzetet: meggyalázásával mindössze egy régi adósságát törleszti Afrika felé, s ennek elfogadása egyben maradásának feltétele is (Horrell 2008, 18. old.). Felismeri, hogy az adott környezetben való megmaradásának, sőt, életben maradásának alapvető feltétele, hogy fejet hajtson a születőben lévő „fekete hatalom” előtt, amelyet meg is tesz azzal, hogy elfogadja afrikai alkalmazottja, Petrus házassági ajánlatát. Lurie sosem jut el eddig a felismerésig, hiszen még mindig koloniális sztereotípiákban tud csak gondolkodni.

Érdekes kérdés, hogy Coetzee vajon miért a nemi erőszakot választotta a jogos bosszú eszközéül. Graham (2003, 434. old.) szerint ezzel saját rasszista és gyarmatosítói nézeteit fejezi ki, bizonyos értelemben démonizálni akarta a feketéket. Ugyanakkor azzal Graham is egyet ért, hogy kontextustól függetlenül az erőszaknak ez a formája a történelem (és az irodalomtörténet) során mindig is elmondhatatlan (*unspeakable*) bűnténynek és szégyennek számított. A szégyenérzetet az is erősítette, hogy nagyon sokáig a nőt tartották felelősnek az ilyen jellegű támadásokért, mint azok provokálóját. Lucy esete is egyértelműen visszautal erre a kissé középkori felfogásra: ő pusztán létezésével és létének milyenségével provokálta ki az eseményeket. Ugyanakkor a

helyzet bonyolódik is: a fehér hódító akkor jelenik meg nőalakban, ha gyenge, s ebben a helyzetben az áldozat áldozatává válik, a gyengék lázadása sordorja magával.

Coetzee *Szégyen* c. regényében a kontinens-allegória tehát sok szempontból a nemi szerepek változásaira támaszkodik. A harc az elnyomó és az elnyomottak között a nő, Lucy meggyalázott testén keresztül zajlik. Ezenkívül egyfajta körforgás is megfigyelhető: az erőszak újabb erőszakot szül, de ez az „új erőszak” már olyan mélyen gyökerező gyűlölettel van felruházva, amelyet nehéz semlegesíteni, bármennyire is igyekszik Lucy.

A perspektíva változása

„Curious that a man as selfish as he should be offering himself to the service of dead dogs.” (146. old.)

„Furcsa, hogy egy olyan önző ember, mint amilyen ő, halott kutyáknak ajánlja fel szolgálatait.” (235. old.)

A könyvet átszövő férfi–nő szerepváltás személyes szinten is megjelenik, elsősorban David Lurie alakján keresztül. Mivel a történetet a hódító férfi szemszögéből ismerjük meg, sokkal élesebbé és megrázóbbá válnak a Lurie által érzékelt változások. Elbocsátása és lánya megerőszkolása után az általa ismert racionális akadémiai világ összeomlik, s kénytelen alkalmazkodni a kegyetlen dél-afrikai valósághoz. Lurie perspektívaváltozásának két fő tengelye van: az általa megismert nőtípusok és hozzájuk fűződő viszonya, valamint a műben szereplő állatokkal (legfőképpen kutyákkal) kialakuló kapcsolata. A két jelenség egyébként szinte szimbiózisban él, hiszen kölcsönösen hatnak egymásra: ha a fekete férfit megalázzák, a feleségét veri meg (Lucy), vagy ha nincs más megoldás, a kutyájába rúg bele. Lurie fejlődése tulajdonképpen azt jelenti, hogy megtanul együtt érezni a nála alacsonyabb szinten állókkal.

Coetzee *Szégyen* című regényében szinte minden archetipikus nő-alak megtalálható: Lucy, a bátor, önálló és önellátó nő; Melanie, a gyámolításra szoruló, törekeny szépség; Soraya, az egzotikusan titokzatos örömlány és Bev, a maga csúnyaságával és egyszerűségével is kiemelkedő emberiességet tanúsító középkorú édesanya (Cooper 2006, 28. old.).

Lurie mindegyik nőtípussal közeli kapcsolatba kerül, azonban éppen úgy képtelen megérteni őket, mint ahogy képtelen észrevenni és elfogadni az őt

körülölelő világ változásait. A korai egocentrikus és sok tekintetben sovíniszta hódítókat képviseli, akik a felsőbb hatalom küldöttjeként tekintettek magukra.

Ez a Lurie által képviselt ősi hatalom azonban gyorsan megszégyenül az afrikai vadonban, s a korábban erős és határozott férfihang megfélemlített suttogássá válik, amely csak női környezetben képes létezni. Lurie fejlődése akkor kezdődik, amikor volt felesége ezekkel a szavakkal készíti fel az elbocsátása utáni életre:

„Ne várj tőlem együttérzést, David, és ne várj mástól sem. Semmi szimpátia, semmi könyörület, manapság nem divat az ilyesmi.” (72. old.)

S bár szimpátiára valóban nem számíthat a világtól, az ő legfőbb feladata mégis az együttérzés megtanulása (Marais 2006, 76. old.), hiszen ez túlélésének egyetlen lehetséges kulcsa. A Lucyn elkövetett erőszak után képes lesz együtt érezni Melanie apjával, s képes beleképzelni magát a támadók helyzetébe is:

„– Gyűlölet... Amikor szexről és férfiakról van szó, semmi sem lep meg többé. Lehet, hogy a férfiak számára izgalmasabb a szex, ha gyűlölik a nőt. Te férfi vagy, neked tudnod kell. Amikor egy ismeretlennel szeretkezel – amikor csapdába ejted, leszorítod, magad alá gyűröd, minden súlyodat rá helyezed –, nem olyan egy kicsit, mintha ölnél? Belevágni a kést; aztán utána izgalmasabb otthagyni a testet vérbe fagyva – nem olyan érzés, mint gyilkolni, mint megúszni egy gyilkosságot?” (254–255. old., kiemelések tőlem)

Mindezek ellenére soha sem lesz képes Lucy helyébe képzelni magát, mivel lánya önkéntelenül is azonosítja őt támadóival férfi mivolta miatt. Tehát az új, női közegben is idegen, bizonyos szempontból, mert továbbra is az agresszort látják benne, s Lurie hiába tanult meg együtt érezni a többi férfivel (hiszen számára ez valóban egy nehéz tanulási folyamat volt), soha nem lesz képes teljes mértékben a nők (vagyis jelenleg az elnyomottak) szemével látni a történeteket.

Ennél jóval sikeresebbnek bizonyul az állatokkal kiépített kapcsolatában. Miután Lucyhoz költözik, Lurie önkéntes munkát vállal egy állatmenhelynél, amelyet lánya barátnője, Bev Shaw vezet. Lurie eleinte érzelmek nélkül, némi lenézéssel tekint a sérült, béna állatokra, létezésüket és ápolásukat értelmetlen koloncnak tartja. Ami talán még ennél is fontosabb: önmagát vonja ki a többi, „átlagos” ember köréből azzal, hogy megtagadja együttérzését a kutyáktól.

„Nagyon sajnálom, gyermekem, de nem tudok semmi érdeklődést kifacsarni magamból ebben a témában. Csodálatra méltó, amit csinálsz, amit ő csinál, de számomra az állatvédők egy kicsit olyanok, mint bizonyos keresztények. Mindenki olyan vidám és jóindulatú, hogy egy idő után kedve támad az embernek egy kis erőszakra és rablásra. Vagy belerúgni egy macskába.” (120. old.)

A rá jellemző arroganciával utasítja vissza az általa túl egyszerűnek ítélt embereket és munkájukat, s önmagát jóval magasabbra, érinthetetlen pozícióba helyezi. Véleménye szerint a Bevhez hasonló emberek „nem fognak egy magasabb életbe vezetni” (121. old.), amely szerinte az intellektuális többségben gyökerezik. Lucy szerint viszont nincsen magasabb élet, hiszen „ez az egyetlen létező élet” (121. old.), amelyen az állatokkal kell osztozniuk. Csak a lányával átélt traumatikus élmények után érti meg Lurie is, hogy valójában Lucy-nak van igaza, a létező életet kell tisztelni és a lehető legjobbra tenni.

Az állatok kapcsán is pont ugyanolyan perspektívaváltásra van szüksége, mint a női archetipusokkal kapcsolatban. Bizonyos értelemben együttérzést kell tanulnia, s az elaltatásra váró vagy éppen mérhetetlen fájdalomban vergődő kutyák helyébe kell képzelnie magát, hogy megbirkózzon azzal az elementáris változással, amelyet Lucy megerőszkolása jelentett az életében. Míg a női áldozatok helyzetébe képtelen volt beleképzelni magát, az általa annyira lenézett állatokkal megtanul szimpatizálni (Herron 2005, 471–472. old.). „(...) most már ő lett a kutyás ember: a kutyasírásó, a kutyalelkek hajója (...)”⁴ (235. old.) Így a regény befejező jelenetében, amikor úgy dönt, hogy lemond a kezei között szenvedő kutyáról, valójában nem feladja a küzdelmet, hanem könyörületből és együttérzésből vet véget egy szenvedésekkel teli életnek.

A nyelvi kifejezőeszközök elkopása

„The language [...] is [...] tired, friable, eaten from the inside as if by termites.” (129. old.)

„[...] a nyelv [...] milyen fáradt, foszladozó, mintha termeszek rágták volna ki belülről.” (207. old.)

⁴ A „kutyás ember” kifejezés valójában így hangzik az angol eredetiben: dog-man (146. old.). Ez sokkal kifejezőbb, hiszen magában foglalja Lurie azonosulását a társadalomból kitisztított kutyákkal, míg a magyar fordítás csak a foglalkozására utal.

A műben található ellentéteket tovább fokozza Dél-Afrika nyelvi sokszínűsége s az angol (a hódítók nyelvének) folyamatos összezsapása a többi élő nyelvvel, valamint küzdelme a fennmaradásért. Bár az angol mindenhol világnyelvnek számít, Afrikában az egykori hódítókra emlékeztet, akik erőszakkal kényszerítették ki a nyelvi egységet, s akik nem voltak tekintettel a meghódított területen élő számtalan népcsoport identitására. Ezért az angol nyelv minden szempontból alkalmatlanná válik a kommunikációra, s használata további konfliktusokat szül.

Bár Afrika népe rákényszerül az angol nyelv használatára, mindezt megvetéssel és leplezetlen gyűlölettel teszi. Azonban az új évezred új fordulatokat hozott a nyelvhasználatban is: most annak van hatalma, aki szót ért a föld valódi urával, a feketékkel, akik több évszázados elnyomás után fellázadnak a fehérek uralma ellen.

A nyelv jelenlegi helyzete is tükrözi Lurie helyzetét, aki éppen úgy képtelen idomulni az új, posztkoloniális Afrika elvárásaihoz, mint ahogy képtelen megérteni az öreg kontinens új generációjának dühös és erőszakos lázadását. Az ő nyelve az Európából átmentett fehér angol, Byron és Wordsworth költői nyelve, amely legalább annyira alkalmatlan a hódítók és a meghódítottak közötti kommunikációra, mint Lurie maga, aki ironikus módon angolul tanít kommunikációt az egyetemen. Elsőéveseknek írott kommunikáció-kézikönyve szerint „(a)z emberi társadalom azért teremtette a nyelvet, hogy gondolatainkat, érzéseinket és szándékainkat közölhessük egymással.” (9. old.)

Ha a nyelv valóban ennek a megfogalmazásnak az alapján működne, akkor talán a két világ közötti párharckok is elkerülhetőek lennének, azonban Lurie jobban kedveli saját megfogalmazását: „...a beszéd eredete a dalban keresendő, és a dal eredete a túlméretezett és meglehetősen üres emberi lélek megtöltésének igényéből fakad.” (9. old.) Romantikus definíciója újfent arról árulkodik, hogy nézetei már nem életképesek az új Afrikában, s hiába próbálja meg a nyugati irodalmi kánon egy-két darabját átmenteni a fokvárosi Műszaki Egyetemre, már áthidalhatatlanná vált a különbség Lurie és Afrika világképe között (Cooper 2005, 24. old.).

A kommunikáció nem csak az egyetemen és a felsőbb intellektuális körökön belül lehetetlenedik el, hanem a mindennapi életben is. A nyelv, a kultúra és a hétköznapi szokások olyan szoros összefüggésbe kerültek egymással, hogy már szinte lehetetlen külön konfliktusokról beszélni. Lurie mégis úgy tapasztalja, hogy az afrikaiakkal való kommunikáció legnagyobb ellensége maga az angol nyelv, amely korábban többé-kevésbé képes volt arra, hogy hidat teremtsen a két kultúra között, most viszont már képtelen betölteni ezt a funkciót.

„Egyre inkább meggyőződése, hogy az angol nem alkalmas a dél-afrikai igazság kifejezésére. Az angol elvesztette rugalmasságát, tele van rég megkövült, érthetőségüktől megfosztott mondatokkal, amelyek kifejezőképessége, kifejezőereje megkopott. A nyelv megmerevedett, mint egy pusztulóban lévő őslény, a sárba rogyva. Az angol kereteibe szorítva Petrus története reumásan hangzana, múlt-szagúan.” (188. old.)

A régi gyarmati szerepeket nem lehet már visszaállítani, a két nép közös nyelve pedig már nem alkalmas a „dél-afrikai igazság kifejezésére”. Ez nem csupán Lurie egyéni tragédiája, hanem egész Afrikáé, viszont a kontinenssel ellentétben Lurie bizonyos értelemben feloldozást nyer, annak ellenére, hogy sosem fogadja el teljes mértékben a körülötte zajló gyökeres változásokat. Felismeri azonban az angol nyelv hiányosságait, s képes tágabb kontextusban látni a régi gyarmat jelenlegi problémáit, valamint megtanul együtt érezni a változások áldozataival. Amire viszont nem képes, az egy olyan új gondolkodásmód megteremtése, amely újra hidat emelne fehérek és feketék között, ezúttal tiszteletben tartva mindkét nép jogait.

Végző soron kijelenthetjük, hogy a Coetzee által ábrázolt Afrika elszakadóban van az egykori gyarmatosítótól, azonban, mint minden sok éves rabság után kivívott függetlenség, ez is véres áldozatokkal jár. Itt is megfigyelhető egy paradigmaváltás, mivel az egykori gyarmat eltökélten lerázza magáról az áldozat szerepkörét, s azt erőszakkal a hódítókra ruházza át, ezzel megcserélve a hagyományos nemi szerepeket is. Ezzel párhuzamosan a régi értékek is elvesztik jelentésüket: David Lurie élete fenekestől felfordul saját erőszakos tette, valamint a lánya ellen elkövetett erőszak nyomán, s arra kényszerül, hogy változtasson saját megkövült nézetein. Az egyik legnagyobb érték, a közös nyelv is elsorvad lassan, s kommunikáció nélkül kompromisszum sem köthető a most már polgártársként és szomszédként együtt élő hódító és meghódított között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Szövegkiadások:

COETZEE, J. M.

1999 *Disgrace*, Penguin, New York.

COETZEE, J. M.

2007 Szégyen,. ford. George Gábor, Pécs, Art Nouveau Kiadó.

Kritikai munkák:

COOPER, Pamela

2005 Metamorphosis and Sexuality: Reading the Strange Passions of *Disgrace*, *Research in African Literatures*, 36, 4, pp 22–39.

GRAHAM, Lucy Valerie

2003 Reading the Unspeakable: Rape in J. M. Coetzee's *Disgrace*, *Journal of Southern African Studies*, 29, 2, pp 433–444.

HERRON, Tom

2005 The Dog Man: Becoming Animal in Coetzee's *Disgrace*, *Twentieth Century Literature*, 51, 4, pp 467–490.

HORRELL, Georgina

2008 (White) Women and (White) Guilt in the "New" South Africa, in: Borch, Merete Falck et al. (szerk.): *Bodies and Voices: The Force-Field of Representation and Discourse in Colonial and Postcolonial Studies*, New York, Rodopi, pp 17–32.

MARAIS, Mike

2006 J. M. Coetzee's *Disgrace* and the Task of the Imagination, *Journal of Modern Literature*, 29, 2, pp 75–93.

POYNTER, Jane

2009 Truth and Reconciliation in *Disgrace*, in: Uő.: J. M. Coetzee and the Paradox of Postcolonial Authorship, Surrey, Ashgate Publishing Company, pp 149–167.

VIOLA, André

2008 Martyred Bodies and Silenced Voices in South African Literature Under Apartheid, in: Borch, Merete Falck et al. (szerk.): *Bodies and Voices: The Force-Field of Representation and Discourse in Colonial and Postcolonial Studies*, New York, Rodopi, pp 3–16.